

Д О В І Д К А

про наукову новизну по науково-дослідницькій темі:

“Ресурсні можливості розвитку аграрного сектора економіки України”

Виконавець: відділ форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”

Науковий керівник теми: зав. відділом форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі, доктор економічних наук Шубравська О.В.

Термін виконання дослідження по темі: IV кв. 2014 р. – III кв. 2017 р.

Протягом періоду виконання науково-дослідної роботи відділом, відповідно до програми досліджень і річних робочих планів НДР, були одержані нові результати, які в сукупності спрямовані на розв’язання важливого науково-практичного завдання – розвитку теоретико-методологічних і прикладних засад забезпечення збалансованого динамічного розвитку аграрного сектору України. Найбільш суттєвими з отриманих результатів є такі:

теоретико-методологічні:

вперше:

– розроблені методологічні принципи визначення макроекономічної частки аграрного національного багатства та оцінки ефективності агровиробництва у порівнянні з ефективністю всієї національної економіки;

– запропоновано науковий підхід до встановлення закономірностей розвитку агропродовольчого виробництва в умовах кліматичних змін та дії інноваційного чинника;

– виокремлено основні протиріччя розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) та процесу їх державного регулювання.

набули подальшого розвитку:

– методичні питання оцінки динаміки і сучасного стану ресурсного потенціалу аграрного виробництва і його складових;

– теоретичне обґрунтування концепції ефективного економічного зростання щодо сільськогосподарського виробництва, яке має забезпечуватися за рахунок підвищення ефективності використання усіх видів ресурсів на основі впровадження новацій та супроводжуватися структурною збалансованістю виробництва, безпечністю спожитого громадянами країни продовольства і прогресом у соціальній сфері села, зокрема, підвищенням рівня зайнятості (у т.ч. й несільськогосподарської), покращенням показників стану природного середовища, сільської інфраструктури тощо;

– концептуальні засади розвитку вітчизняного агропродовольчого виробництва, а саме: з урахуванням глобальної ситуації та основних положень аграрних стратегій країн світу сформульовано його довгострокову мету, завдання, чинники, виклики і ризики;

– наукове обґрунтування необхідності державного регулювання ресурсозабезпечення і ресурсозбереження в аграрному секторі, що обумовлено як особливостями природних активів галузі, так і їх багатофункціональним призначенням, та відповідає загальносвітовим підходам;

– змістовне наповнення методологічних підходів до оцінювання ефективності використання сільськогосподарських угідь, що дозволяє визначити рівень збалансованості їх економічних, екологічних і соціальних функцій;

– наукове трактування сутності інтеграції аграрного сектора України до внутрішнього ринку ЄС, яка полягає у формуванні еквівалентної європейським базовим моделям національної системи технічного регулювання та системи харчової безпечності, впровадженні санітарних і фітосанітарних вимог згідно з європейськими нормами;

– понятійний апарат інфраструктури аграрного ринку, зокрема, запропоновано її авторське визначення як системи суспільних відносин, що сформувалися на ринку сільськогосподарської продукції (норм, правил,

цінностей, звичаїв, законів) з приводу формування, володіння, розпорядження, розподілу колективної (національної, суспільної) власності з метою забезпечення усіх економічних агентів аграрного ринку необхідними суспільними продуктами та послугами;

– класифікація елементів інфраструктури аграрного ринку: відповідно до світових наукових підходів запропоновано її поділ на матеріальну, інституційну і персональну (яка трактується як кількість та якісні властивості працюючого населення) та деталізовано склад матеріальної підгрупи, до якої, зокрема, включено виробничу, транспортно-логістичну, інноваційну, маркетингову, кредитно-фінансову, інформаційно-дорадчу, соціальну й комунальну;

удосконалено:

– визначення ролі сільського господарства як антикризового фактора, який стримує темпи макроекономічного падіння у кризові періоди;

– наукове обґрунтування необхідності врахування природоресурсних обмежень у процесі забезпечення зростання сільгоспвиробництва України, зокрема, виокремлено основні з таких обмежень та встановлено, що найбільш прийнятними для України технологіями аграрного господарювання нині є так звані екологічно орієнтовані, зокрема, технології «кліматично-розумного» сільського господарства (climate smart agriculture);

– принципи державного регулювання соціально-орієнтованого землекористування, якими виступають: закріплення права землекористування на засадах власності й оренди за сільським населенням з метою збереження його зайнятості і розселення; забезпечення економічно доцільної оптимізації землекористування на засадах купівлі (оренди) шляхом упередження концентрації угідь як чинника, що суперечить їхній специфіці і багатофункціональному призначенню сільського господарства; соціалізація механізмів придбання земельної власності і прав землекористування як засобу недопущення спекулятивних дій на ринку земель сільськогосподарського призначення;

– ідентифікацію довгострокових ризиків уповільнення темпів зростання продуктивності сільського господарства внаслідок вичерпання ефектів «зеленої революції», яка спровокувала посилення дії обмежень природних ресурсів, а саме: ерозію та втрату родючості ґрунту, нестачу водних ресурсів тощо. Сільське господарство потребує переходу на новий технологічний рівень, що пом'якшить дію обмежень розвитку галузі з боку природних, техніко-технологічних та людських ресурсів, результатом чого в довгостроковій перспективі стане збереження диверсифікованого раціонального сільського господарства;

науково-прикладні:

вперше:

– здійснено оцінку впливу розвитку агропродовольчого комплексу на хід макроекономічних процесів на основі аналізу багаторічних динамічних трендів;

– з використанням авторського підходу до оцінювання розвитку агропродовольчого виробництва в умовах кліматичних змін та дії інноваційного чинника обґрунтовано ймовірні варіанти розвитку аграрного сектора України в середньо- та довгостроковій перспективі;

– розроблено концептуальні засади розвитку мережі оптово-роздрібної торгівлі сільськогосподарською продукцією України та процесу державного регулювання розвитку ОРСП, зокрема, сформульовано цілі побудови, завдання, функції, етапи, структурні елементи та соціальні задачі такої мережі, окреслено комплекс форм (нормативно-правове, інфраструктурне, наукове, кадрове, організаційне забезпечення діяльності, фінансова підтримка розвитку) і напрямів регулювання (розробка і затвердження відсутніх та консолідація усіх законодавчих актів щодо діяльності ОРСП, внесення змін у податкову, тарифну політику тощо) зазначених структур тощо.

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до оцінки внеску агропродовольчого комплексу у створення доданої вартості у складі національного випуску, зокрема,

розраховані показники частки доданої вартості в аграрному виробництві і постаграрних галузях продовольчого комплексу;

– перелік напрямів пріоритетного розширення фінансування розвитку сільського господарства й суміжних з ним галузей національного господарського комплексу (розвиток виробництв з поглибленої переробки сільськогосподарської продукції, розширення випуску агропродовольчої продукції у сегменті конкуруючого імпорту, налагодження випуску/збирання імпоротної сільгосптехніки, розвиток інфраструктури, у т.ч. й експортної, і т. ін.) та обґрунтування засад ефективного використання іноземних інвестиційних ресурсів (державно-приватне партнерство, дотримання принципів ресурсної ефективності і ресурсозбереження, формування системи контролю на всіх стадіях процесу, починаючи з встановлення переліку потенційних загроз та відповідних превентивних дій);

– обґрунтування основних напрямів адаптації агровиробників до сучасних загроз глобального і національного середовища, зокрема: корекція структури агропродовольчого виробництва (й експорту), стимулювання об'єднання малих сільгоспвиробників до конкурентоздатних масштабів і надання їм преференцій для створення агропереробних підприємств, прогнозування виробниками обсягів (і каналів) реалізації виробленої продукції і їх завчасного узгодження з масштабами виробництва й асортиментом, розвиток вітчизняної агроінноваційної системи, інфраструктури збуту агропродовольчої продукції, субсидованого агрострахування, розширення поінформованості виробників щодо агроновацій та впровадження систем безпечності агропродовольчої продукції тощо;

– рекомендації щодо імплементації у вітчизняне законодавство світового досвіду з раціонального розподілу сільськогосподарських угідь, в контексті чого внесено пропозиції до проекту Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення»;

– засади концепції Національного Кодексу сталого агрогосподарювання, призначення якого – імплементувати у вітчизняне правове поле та забезпечити

впровадження у практику вимог регламентів і директив ЄС, що формують систему «Grosse Compliance» та кодекси належної сільськогосподарської практики країн-членів ЄС і створюють платформу для переходу від ресурсоруйнівного до ресурсозберігаючого сільського господарства;

– пропозиції щодо напрямів удосконалення аграрної сільськогосподарської освіти в частині, що стосується організації професійної підготовки працівників фермерських і особистих селянських господарств, шляхом імплементації досвіду країн ЄС зі створення у системі освіти виокремленого для цього сегменту;

– концептуальні положення щодо оцінювання паритетності цінових відносин сільського господарства та галузей національної економіки, що дозволило: здійснити оцінку індексу номінального паритету та індексу паритету за доходною концепцією; встановити відсутність безпосереднього впливу умов торгівлі для сільського господарства на обсяги виробництва; визначити причини загальносвітової тенденції відносно гірших умов торгівлі для аграрного сектора;

– аналітичні оцінки ефективності використання матеріальних витрат та основних тенденцій їх зміни в умовах загальноекономічної кризи, а саме: встановлено, що ефективність використання матеріальних витрат у сільськогосподарському виробництві має чітку тенденцію до зростання навіть в умовах девальвації гривні та прискорення інфляційних процесів, що забезпечується покращенням якості ресурсів та випереджаючим зростанням цін на сільськогосподарську продукцію порівняно з ресурсними цінами;

– наукові оцінки основних сильних сторін та загроз розширення зрошуваного землеробства в Україні з використанням SWOT-аналізу, що дозволило обґрунтувати можливості розвитку гідромеліоративної галузі для гарантованого отримання сталих урожаїв;

– пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази у сфері отримання дозвільної документації на використання водних ресурсів, що

сприятиме усуненню існуючих перешкод та підвищенню рівня ефективності гідромеліоративних робіт;

– аналітичні оцінки впливу господарств населення на формування пропозиції на аграрному ринку з урахуванням їх зональної спеціалізації (за показниками зайнятості й кількості сільськогосподарських угідь у розрізі зони Степу, Лісостепу, а також Полісся і Карпат);

– визначення основних тенденцій у сфері функціонування маркетингової, зокрема транспортно-логістичної, інфраструктури аграрного ринку України, в результаті чого встановлено ключові фактори, що гальмують ефективний розвиток такої інфраструктури і тим самим формують напрями першочергового впливу на процес з метою його оптимізації;

– організаційно-структурна модель трансформації пострадянської регуляторної системи в систему технічного регулювання європейського типу, яка включає: а) «розщеплення» нормативних вимог экс-радянських стандартів на базові, обов'язкові й добровільні; б) підвищення рівня національної системи акредитації органів з оцінки відповідності й процедур до рівня вимог європейської та міжнародних акредитаційних інституцій; в) забезпечення ефективного функціонування Держпродспоживслужби; г) розмежування і закріплення відповідальності за випуск безпечної та якісної продукції – за виробником, за безпечність виведеної на ринок продукції, – за державою;

– концепція дворівневого управління процесами формування нормативної бази для аграрного сектора та впровадження її основних вимог у виробничу діяльність підприємств, а саме: 1) на макрорівні держава активно розбудовує інфраструктуру технічного регулювання, утворює інституційні органи, формує технічні комітети стандартизації, Держпродспоживслужбу; 2) на мікрорівні державні органи анулюють застарілі нормативні акти й скасовують экс-радянські стандарти для забезпечення до 2020 р. впровадження суб'єктами господарювання вимог функціональних систем та інших процедур безпечності;

– концепція дворівневого впровадження вимог харчової безпеки на основі поєднання: перший рівень – державна система контролю безпечності продуктів і ветеринарної служби у складі Держпродспоживслужби; другий рівень – обов’язкове підтвердження українським експортером продукції тваринного походження еквівалентності чинної системи безпечності підприємства вимогам моделі безпечності харчових продуктів та кормів для тварин, що функціонує в ЄС, основним елементом якої є впровадження системи НАССР й інших процедур безпечності.

удосконалено:

– схему перерахунку вартості виробничих фондів сільського господарства, за якою визначені їх фізичний обсяг і цінові індекси (дефлятори) та встановлено, зокрема, що за період української державності виробничі фонди сільського господарства зменшилися за фізичним обсягом майже вдвічі (55%), але ціни на них зросли в 53 рази;

– перелік основних завдань довгострокового розвитку вітчизняного сільського господарства, зокрема, обґрунтовано, що він має бути поповнений таким положенням, як створення інституційного середовища формування ресурсозберігаючого зрошувального землеробства з обов’язковим використанням економічних інструментів за аналогією з відповідним досвідом охорони земельних і водних ресурсів при проведенні гідромеліоративних робіт у розвинених країнах світу;

– напрями державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції малими формами господарювання: запропоновано спрямовувати таку підтримку в Україні молодим фермерам, виробникам певних видів продукції, мікрофермам, невеликим і середнім господарствам.

**Завідувач відділу форм і
методів господарювання в
агропродовольчому комплексі, д.е.н.**

О.В. Шубравська